

FORMAREA STATELOR MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

Premisele formării statelor medievale românești. Odată cu desăvârșirea procesului de formare a poporului român și a limbii române (secolele VIII-IX) în istoria ce se scria în spațiul Carpato-Danubian-Pontic începe o nouă etapă -constituirea statelor medievale românești.

Formarea statelor medievale românești este, în primul rând, rezultatul acțiunii mai multor factori interni: formarea relațiilor feudale, necesitatea protejării averii acumulate de diferitele pături sociale, a reglementării relațiilor dintre aceste pături, a apărării căilor comerciale internaționale care străbăteau spațiul românesc și a centrelor de comerț intern (iarmaroace, așezări orășenești), a valorificării economice a noilor terenuri etc.

Premisele interne au fost favorizate de anumite împrejurări externe. Astfel, în perioada care a urmat după invazia tătarilor din 1241 a fost lichidată pentru o vreme hegemonia regatului maghiar la sud și est de Carpați, ceea ce a permis formațiunilor statale românești din această zonă să evolueze spre întărirea propriei organizări interne și extinderea lor teritorială.

Constituirea statelor medievale românești a decurs în câteva etape: unificarea teritorială, formarea structurilor sociale, a instituțiilor centrale statale de guvernare și obținerea independenței, recunoscută de țările vecine.

Procesul de formare a statelor românești și-a găsit expresie în formula acceptată de istorici despre evoluția societății românești de la *sat la stat*. Această formulă explică esența procesului care a avut la bază consolidarea obștei sătești (în frunte cu juzi sau cnezi) ca formă inițială de organizare socială și autoadministrare în perioada de după retragerea legiunilor romane din Dacia.

Interesele comune de apărare și de valorificare a terenurilor agricole serveau drept bază pentru unirea mai multor obști în uniuni de obști cu o căpetenie unică în frunte, numită *voievod*, *cnez*, *ban*. Uniunile de obște se numeau "țări" (din latinescul-*terra*). Marele istoric român Nicolae Iorga a numit aceste "țări"- *Romanii populare*, în izvoarele istorice străine ele se mai numeau *Vlahii*, adică țări ale românilor, deoarece străinii, după cum am demonstrat deja (vezi capitolul 5) îi numeau pe români "vlahi", cu diferite derivate ale acestei denumiri. Istoricii au atestat circa 20 de asemenea "țări", care acopereau întreg spațiul locuit de români. Romaniile populare erau, astfel, formațiuni teritorial-politice incipiente și prezentau o formă de organizare teritorial-administrativă autonomă în condițiile lipsei unui stat unitar.

Necesitățile de apărare în fața incursiunilor războinice ale migratorilor au dus la apariția unei forme mai avansate în comparație cu uniunile de obști. Acestea erau *voievodatele*, *cnezatele* și *banatele*, formațiuni, ce întruneau câteva uniuni de obști, având în frunte un *cneaz*, *voievod* (din slavă-conducător de oaste), un *ban* etc. Faptul că aceste formațiuni erau preponderent

numite în termeni slavi, permite de a conchide că constituirea lor s-a produs în perioada asimilării elementului slav la nord de Dunăre în secolele VII-VIII.

Formațiuni statale incipiente românești. Cele mai vechi informații despre voievodatele românești se referă la teritoriul Transilvaniei. Aceasta se lămurește prin faptul că după 896 ungerii au migrat din stepele nord-pontice în Panonia unde au venit în contact cu românii. Pe măsura extinderii lor teritoriale în direcția Transilvaniei, ei s-au ciocnit cu formațiunile politice locale românești, în cronică maghiară "Gesta Hungarorum" ("Faptele ungerilor"), scrisă de un notar anonim (numit de istorici *Anonymus*) al regelui Bela (după opinia majorității istoricilor este vorba de Bela al III-lea, 1173-1196) se vorbește despre trei voievodate românești: *voievodatul lui Menumorut* (în Crișana, cu centrul la Biharea), *voievodatul lui Gelu* (pe podișul Transilvaniei, cu centrul posibil la Dăbâca) și *voievodatul lui Glad* (în Banat, între Mureș și Dunăre, cu centrul la Cuvin).

Unii istorici, mai ales maghiari, sunt de părere că detaliile privind luptele băști-nașilor români cu ungerii, expuse cu lux de amănunte de către cronicar, ar putea fi imaginare. Dar și în acest caz cert este faptul că Anonymus se bazează pe tradiția existentă în mediul maghiarilor despre rezistența opusă la venirea lor în Transilvania de către românii băștinași (organizați în voievodate).

Deși aceste voievodate au fost supuse de către maghiari, totuși un secol mai târziu în Transilvania sunt atestate alte două noi formațiuni statale: una cu centrul la Alba Iulia (Bălgrad), în frunte cu Gyla, și alta în Banat, fiind condusă de Antum,

- descendent din familia lui Glad, vasal al Imperiului Bizantin. Cu timpul și aceste voievodate au fost supuse de Regatul maghiar.

Prezența compactă a românilor în Transilvania i-a determinat pe regii maghiari să cuate a câștiga loialitatea căpeteniilor locale. Cu acest scop în Transilvania a fost păstrată o autonomie internă. Ea avea în frunte un *voievod*, fiind numită *voievodat*.

Dar și după constituirea voievodatului încă multă vreme s-au păstrat formele românești de organizare teritorial-administrativă - "țările" (Țara Făgărașului, Țara Maramureșului, Țara Hațegului, Țara Bârsei etc.).

Între anii 1211-1225 pe teritoriul Țării Bârsei regele maghiar a dislocat Ordinul cavaleresc religios al Ioniților, strămutat din Palestina. Teutonii, însă, refuzau să se supună autorității regale și la ordinul papei ei au fost din nou strămutați, de această dată în Ținuturile Baltice.

Dacă Ioniții n-au contribuit la consolidarea pozițiilor regelui maghiar în Transilvania, apoi acest rol le-a revenit coloniștilor secui (de origine turanică) și germanici, numiți sași (adică saxoni, deoarece o mare parte dintre ei erau originari din Saxonia). Ei aveau o autonomie

administrativă (numită "*scaune săsești* și "*scaune secuiești*") și susțineau politica regelui în voievodat.

Dacă "țările" române situate în Transilvania au avut de înfruntat expansiunea maghiară, apoi formațiunile statale de la sud și est de Carpați s-au confruntat cu un nou val de migratori. Pe la mijlocul secolului al XI-lea în spațiul românesc s-au deplasat *pecinegii*, populație de origine turanică, apoi în secolul al XI-lea au urmat *cumanii*, un alt neam turanic.

Românii au căutat să întrețină relații pașnice cu migratorii. Conducerea formațiunilor statale de la est și sud de Carpați îndeplinea funcția de mediere în relațiile româno-turanice, organizând colectarea dărilor pentru invadatori.

În secolul al XI-lea pecinegii de la Dunărea de Jos au întreprins acțiuni antibizantine. Ca urmare, pecinegii, împreună cu populația eterogenă din Dobrogea, printre care și români, au participat la organizarea a trei formațiuni politice, conduse de Tatos, Sesthlav și Staza. Unii istorici îi socot pe aceste căpetenii conducători ai unor formațiuni politice românești, în ultimul timp a fost expusă și părerea că ei puteau fi pecinegi care au colaborat cu populația românească locală. Alte triburi de migratori-cumanii, împreună cu o mulțime de aliați (inclusiv și români nord-dunăreni), au colaborat, la rândul lor, cu românii de la sud de Dunăre, care în anii 1185-1186, conduși de trei frați - Petru, Asan și Ioniță, s-au răscolat împotriva Bizanțului. Biruința răscolăților a pus temelul Imperiului Româno-Bulgar (sau al doilea tarat bulgar). Românii împreună cu bulgarii au participat la crearea acestei structuri statale, iar Ioniță Caloian a fost recunoscut împărat de către papa Inocențiu al III-lea, invocând originea romană a lui Ioniță. În timpul domniei urmașilor lui Ioniță acest stat devine bulgar. Relațiile lui cu cumanii și extinderea stăpânirii Imperiului la nord de Dunăre s-au răsfrânt și asupra populației românești din spațiul Carpato-Dunărean, în această perioadă la rînd de Dunăre se răspândește scrisul slav chirilic și liturghia în limba slavonă. Prin intermediul statului sud-slav pătrund și anumite elemente bizantine de organizare a instituțiilor statale la români, inclusiv a domniei (după modelul bazileilor bizantini și țărilor bulgari).

Astfel, conform ultimelor viziuni ale istoricilor români, asupra procesului de constituire a statelor medievale românești, de rînd cu tradiția autohtonă a Romaniilor populare, un anumit rol l-au jucat influența bizantino-subslavă și prezența migratorilor turanici. Cumanii au împiedicat expansiunea Regatului maghiar la sud și est de Munții Carpați, oferind românilor posibilitatea să-și creeze formațiuni statale proprii, care plăteau tribut migratorilor.

Formarea Țării Românești. Formarea statului medieval Țara Românească a cunoscut câteva etape. Formațiuni politice incipiente - uniuni de obști - au fost atestate în izvoarele slave sub denumirea de Vlașca, Codrii Vlășiei (Țara Vlășiei) etc., adică țări ale românilor.

În deceniile care au urmat după invazia tătaro-mongolă, izvoarele istorice ne comunică despre formațiuni statale între Carpați și Dunăre cu un caracter mai avansat. Astfel, în anul 1247 regele maghiar preconiza să amplaseze în Banat și Oltenia Ordinul religios al Ioniților. Printr-o diplomă specială cavalerilor ioniți li s-au acordat mari privilegii, dar ei așa și nu s-au stabilit aici. Din diplomă aflăm că în spațiul rezervat ioniților era situată Țara Severinului, care includea cnezatele lui Ioan și Farcaș (în Oltenia), Țara Litua, în frunte cu voievodul Litovoi (pe Jiu), și voievodatul lui Seneslau (pe Argeș).

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, conform documentelor maghiare, un urmaș al lui Litovoi (purtând același nume) pentru anii 1272-1275 a unit la voievodatul său teritoriul din dreapta Oltului și a refuzat să recunoască suzeranitatea maghiară. Dar în urma expediției regelui Ladislau al IV-lea (1272-1290), întreprinsă în 1277-1279 Litovoi este ucis, iar fratele său Bărbat - luat prizonier.

Prima încercare de unificare politică la sud de Crăpați denotă faptul că evoluția societății românești se dezvoltă în direcția statului medieval unificat.

Crearea unui stat unificat era determinată de mai mulți factori, în primul rând, era necesară asigurarea securității drumului comercial, care lega Europa Centrală cu gurile Dunării. Veniturile câpătate de la asigurarea comerțului pe acest drum au întărit forța economică a voievodatelor românești. Diferențierea socială din societatea românească aflată pe calea constituirii relațiilor feudale, determina la rândul ei necesitatea unui aparat administrativ puternic pentru a reglementa relațiile dintre diferitele pături sociale, pentru a apăra bunurile lor materiale de invazii străine și infractori interni.

Deși regii maghiari își impuneau suzeranitatea lor la sud de Carpați, vecinătatea Hoardei de Aur nu le permitea să-și extindă stăpânirile în această zonă. Dominația mongolă după 1241 era efectivă numai în teritoriile de sud-vest ale Moldovei, în celelalte teritorii românești de la sud și est de Carpați dependența de mongoli se limita la plata unui tribut, în schimb aceștia stăvileau expansiunea maghiară în zonă. Totodată, în procesul evoluției relațiilor mongolo-române, bazate pe colectarea birurilor de la populația autohtonă, s-a constituit aparatul administrativ local, preluat apoi de statul medieval românesc. Astfel, dominația mongolă a fost un factor accelerator pentru procesul de unificare politică în spațiul românesc.

În cronicile muntenești începutul procesului de unificare este legat de venirea legendarului Negru Vodă din Țara Făgărașului, care la 1290 "a descălecat" (întemeiat) Țara Românească cu centrul la Câmpulung, apoi la Argeș. Legenda se bazează pe tradiția orală despre strămutarea unor grupuri de români de peste munți din cauza ofensivei feudalilor unguri împotriva obiceiurilor și instituțiilor lor tradiționale, în realitate unificarea a fost înfăptuită de către căpetenii militare locale în decursul unei perioade îndelungate (ceea ce nu exclude și unele

imigrări ale românilor de peste munți, factor permanent în acea zonă). Acest proces s-a încheiat sub domnia lui Basarab I (1324-1352). În anul 1330 Basarab I a respins atacul regelui maghiar Carol-Robert, pornit să-i pedepsească pe vasalul său "infidel", care unise la stăpânirile sale Banatul Severinului (supus regelui).

În localitatea numită *Posada* oastea maghiară a fost nimicită (9-12 octombrie 1330). Ca urmare, a fost întreruptă dependența vasală de rege a voievodului român. Victoria obținută a demonstrat că statul nou apărut prezintă o realitate politico-militară la sud de Carpați. Voievodul Basarab I a fost întemeietorul dinastiei Basarabilor în Țara Românească.

Formarea Țării Moldovei, în secolele IX-XIII, în spațiul situat între Munții Carpați și Nistru s-au desfășurat procese similare cu cele din teritoriile dintre Carpați și Dunăre. Cercetările arheologice ne permit să urmărim concentrarea populației în jurul unor complexe teritoriale, apărate de fortificații în mai multe zone pe cursul inferior al Jijiei, Bahluiului și Prutului, în regiunea dintre Prut și Bârlad, pe teritoriul dintre Prut și Nistru - pe valea Ciuhurului, în regiunea codrilor (teritoriul viitorului ținut Lăpușna-Orhei) etc.

Izvoarele istorice conțin unele informații despre formațiuni politice în această zonă. În vestitul poem german "Cântecul Nibelungilor" se povestește despre o "Țară românească" în frunte cu ducele Rumunc, nume derivat de la denumirea etnică a poporului-rumân.

În vecinătatea cnezatului Halici a fost atestată o "țară a bolohovenilor" (adică a "volohovenilor"), a românilor, între anii 1231-1257 bolohovenii au luptat cu Cnezatul Halici, fiind ajutați de mongoli.

Despre trei formațiuni politice vechi, uniuni de obști: Vrancea, Câmpulung și Thigheci a relatat Dimitrie Cantemir. Aceste formațiuni teritoriale și-au păstrat specificul lor în decursul întregului ev mediu, formând de rând cu alte "țări" baza pe care s-a constituit statul medieval moldovenesc.

În lucrările istoricilor au mai fost menționate "Cnezatul bârladnicilor" și "Țara brodnicilor". Numele primei formațiuni este legat de cel al cneazului Ivan Rostislavovici din Zvenigorod, care în 1144 a fugit la sudul pământurilor dintre Nistru și Carpați, stabilindu-se în regiunea Bârladului. Istoricii înclină spre părerea că aflarea cneazului rus și a tovarășilor lui de luptă, numiți "bârtadnici", pe teritoriul Moldovei a fost un eveniment temporar fără urmări politice semnificative.

În anul 1222, într-un act emis de regele ungar Andrei al II-lea, la sudul Moldovei este menționată "Țara (pământul) brodnicilor". În 1223, brodnicii conduși de voievodul lor Ploscânea au participat în bătălia de la Kalka (1223) de partea mongolilor.

Originea etnică a brodnicilor nu este clară. Ei au fost considerați slavi semlnomazi, români, sau o populație mixtă, alcătuită din români, slavi și cumani. Unii istorici consideră, că numele

brodnicilor ar proveni de la "brod" (în l. slavă - "vad"), acestea fiind băștinași români aveau funcția de podari la trecerea peste râuri. Ultima părere poate fi acceptată, deoarece mai târziu, în secolele XV-XVI, la Dunăre și Nistru era demult stabilită o populație locală, care deservea trecătorile.

Procesul de unificare politică a pământurilor de la est de Carpați este însă, legat direct nu de formațiunile nominalizate, ci de una care a apărut la sfârșitul secolului al XIII-lea, în timpul domniei regelui maghiar Ladislau al IV-lea (1272-1290), în valea râului Moldova, afluent al Șiretului. La 1308, în "Cronica rimată a lui Ottocar de Styria" este menționat un "voievod român (vlah) de peste munți", adică de la est de Carpați. Din această zonă au venit la 1325 românii (volohi!) care au participat la o campanie a polonezilor contra Brandenburgului. Voievodatul numit "Valahia", cu centrul la Șiret, este menționat în 1340 într-o scrisoare a călugărilor mineriți către Papa de la Roma.

Cronicile moldovenești, ca și cele ungurești, leagă constituirea Voievodatului Moldovei de legenda lui Dragos. Așa cum Negru Vodă sosise în Țara Românească din Țara Făgărașului, și Dragos a venit din Țara Maramureșului în timpul vânătorii unui bour la est de Carpați, unde în valea râului Moldova a "descălecat" Țara Moldovei.

Legenda își găsește expresie în stema Moldovei - cap de bour, dar mai mult nu este confirmată de realitățile istorice. Pământurile de la est de Carpați erau permanent populate de autohtoni. Deși între populația Moldovei și a Maramureșului în evul mediu au existat relații foarte diverse, constituirea statului independent a fost un proces lăuntric, care s-a desfășurat similar și în alte teritorii românești în direcția unificării și emancipării lor politice.

Cât privește personalitatea lui Dragos, date precise despre timpul când a domnit lipsesc. Unii istorici sunt de părere că el s-a situat în fruntea voievodatului din Valea Moldovei încă la sfârșitul secolului al XII-lea.

Alți istorici insistă că voievodul maramureșean Dragos a fost impus la domnie de către regele maghiar după anul 1345, când avuse loc campania sa la est de Carpați. Campania a fost reușită și voievodatul din Valea Moldovei a devenit vasal al regelui. Ultima viziune este cea mai des acceptată în istoriografia românească; deși discuțiile controversate continuă. Dragos a fost urmat la domnie de fiul său Sas.

O a doua etapă în constituirea statului medieval moldovenesc este legată de numele voievodului maramureșean Bogdan din Cuhea. După o luptă îndelungată pentru păstrarea libertăților românilor din Maramureș, el a trecut munții împreună cu ceata sa militară, stabilindu-se în Moldova, de unde l-a izgonit pe Bale, fiul lui Sas.

Data la care s-a produs acest eveniment continuă să fie discutată de istorici. Conform unei opinii evenimentul a avut loc la 1359, când a fost concomitent respinsă și o încercare a polonilor de a pune stăpânire pe voievodatul moldovenesc, fapt relatat de cronicarul polon Ian Dlugosz.

Alți istorici sunt de părere că momentul alungării lui Bale nu putea fi anul 1359, deoarece această dată nu este în concordanță cu un document maghiar din 20 martie 1360, în care se menționează că un alt Dragos - cel din Gulești, a readus sub suzeranitatea regelui maghiar "țara noastră a Moldovei"; deci, voievodatul nu reușise încă să-și capete independența, în alt document din 2 februarie 1365 se menționează că Bale este despăgubit pentru pierderea posesiunilor sale din Moldova prin miluirea lui de către rege cu domeniile lui Bogdan din Cuhea, care deja plecase în Moldova. Ca urmare, Bogdan a venit în Moldova între anii 1360-1365. Sunt acceptați ca fiind verosimi anii 1363-1364.

Este cert faptul că pe la mijlocul secolului al XIV-lea prin acțiunea lui Bogdan a fost înlăturată suzeranitatea regelui maghiar și Voievodatul Moldovei a devenit stat independent. Chiar la începutul domniei sale Bogdan a unificat voievodatul din Valea Moldovei cu cel de la Suceava-Rădăuți, apoi cu Țara Șepenițului, cu cetățile ei de la Hmilov, Tețina și Hotin pe Nistru. Statul constituit - Țara Moldovei - mai era numit și Țara de Sus, deoarece în partea de sud-est a spațiului Carpato-Nistrean-Pontic, dar și dincolo de Nistru (în Podolia Mică), exista o altă formațiune statală, numită Țara de Jos, care includea teritoriile eliberate de sub dominația tătară. La 1386 aici era domn voievodul Costea. În anul următor, 1387, în timpul domniei lui Petru Mușat (1375-1391) Țara de Sus și Țara de Jos au fost unificate. Țara Moldovei a mai inclus în componența sa și "culuarul unguresc" - o porțiune de teritoriu la Curbura Carpaților, care unea stăpânirile ungare cu gurile Dunării și separa Moldova de Țara Românească. Contopirea Țării de Sus cu Țara de Jos a însemnat încheierea procesului de formare a statului moldovenesc. La sfârșitul secolului al XIV-lea teritoriul Țării Moldovei ajunge până la Marea Neagră.

Prin Moldova trecea un drum comercial care unea Marea Baltică cu Marea Neagră. Acest drum, numit apoi "drum moldovenesc", era protejat de statul moldovean, care beneficia pe această cale de anumite avantaje economice.

Întemeierea statului dobrogean. Formarea statelor românești se încheie cu cea a statului dobrogean situat între Dunăre și Marea Neagră, în timpul domniei țarului bulgar Ioan Asan al II-lea (1218-1241) aici este situată "Țara Cărvunei", unitate politică aflată sub autoritatea religioasă a Patriarhiei din Constantinopol.

În anul 1346 este menționat drept conducător al statului dobrogean - Balica, urmat după 1350 de Dobrotici. Ultimul extinde teritoriul statului său până la gurile Dunării, intrând în conflict cu negustorii genovezi de la Vicina și Chilia. Urmașul lui Dobrotici-Ivanco, încheie un

tratat de pace și comerț cu genovezii, bate monedă proprie, în 1388, Ivanco participă la luptele cu otomanii, căzând în timpul bătăliei.

Tot atunci domnul Țării Românești Mircea cel Bătrân a luat în stăpânire Țara Dobrogei. Acest eveniment contura începutul unui proces de unificare a Țărilor Române, care nu s-a desfășurat din cauza condițiilor externe nefavorabile. După câțiva ani de viață unitară în componența Țării Românești, Dobrogea, ca și alte teritorii balcanice, a fost inclusă în componența Imperiului otoman.

Importanța istorică a constituirii statelor medievale românești. Con-stituirea statelor medievale românești a fost un proces de lungă durată și s-a realizat în două etape: unificarea formațiunilor politice prestatale (a Romaniilor populare) sub autoritatea unuia dintre conducătorii acestora; apoi crearea instituțiilor politice, admi-nistrative și religioase, necesare afirmării și apărării statului.

Prima formațiune statală întemeiată a fost Voievodatul Transilvaniei, integrat teritorial Regatului maghiar în urma expansiunii acestuia spre est. Românii transil-văneni au început să fie obiectul unei politici de discriminare, care va duce în cele din urmă la eliminarea lor din viața politică a Transilvaniei.

Celelalte două state românești (Moldova și Țara Românească) au reușit să se emancipeze de sub dominația mongolă și ungară, dobândind independența politică. Procesul de unificare a statelor românești n-a atins nivelul creării unui stat unita independent.

Țările Române au avut drept focare constituitoare teritorii destul de îndepăr-tate unul de altul. Atunci când extinderea lor teritorială a ajuns să se întâlnească (la Curbura Carpaților), ele erau deja state constituite, conduse de dinastii domnești proprii, fiind orientate în relațiile politice externe în diferite direcții: Țara Românească - spre Ungaria, iar Moldova- spre Polonia și Lituania. Cu timpul s-a format o tradiție istorică, acceptată de contemporani, o tradiție a două țări separate cu propriile lor interese politice, sociale și economice externe, adică a unui pluralism statal românesc.

Transilvania, datorită așezării sale geografice și situației de centru natural al neamului românesc, în urma instaurării timpurii a dominației regilor ungari, a fost exclusă din procesul de unificare politică a românilor. După ce Dobrogea a fost cucerită de Imperiul otoman, Țara Moldovei și Țara Românească au continuat să prezinte cele "două libertăți românești" (după expresia lui N.Iorga), care au creat condiții politice corespunzătoare pentru o dezvoltare istorică neîntreruptă a societății românești. Pe baza lor s-a înfăptuit unitatea politică a spațiului românesc care s-a desăvârșit la 1918.